

AKADEMIK LITSEYLARDA SIFAT SO‘Z TURKUMINI O‘QITISHNING SAMARALI USULLARI

(AN‘ANAVIY VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR)

Jo‘rayeva Mohigul Baxtiyor qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

mohiguljurayeva95@gmail.com

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada sifat so‘z turkumini o‘qitishda an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida an‘anaviy yondashuvlarning grammatik qoidalarni o‘rgatish va nazariy bilimlarni mustahkamlashga qaratilgani, zamonaviy metodlarning esa interfaol ta‘lim vositalari, axborot texnologiyalari va o‘yin elementlari orqali o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlashi aniqlanadi. Eksperimental tadqiqotlar natijasida zamonaviy yondashuvlarning o‘quvchilarning sifat so‘z turkumini o‘zlashtirish darajasiga ijobiy ta‘siri kuzatildi. Xulosa sifatida, an‘anaviy va zamonaviy metodlarning uyg‘un holda qo‘llanishi ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekani ta‘kidlanadi.

Kalit so‘zlar: sifat so‘z turkumi, an‘anaviy yondashuv, zamonaviy ta‘lim metodlari, interfaol o‘qitish, pedagogik innovatsiyalar

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING THE QUALITATIVE WORD CATEGORY IN ACADEMIC LYCEUMS (TRADITIONAL AND MODERN APPROACHES)

Mohigul Baxtiyorovna Jo‘rayeva, PhD student (basic doctoral candidate), Bukhara State Pedagogical Institute

mohiguljurayeva95@gmail.com

Annotation. this article analyzes the effectiveness of traditional and modern approaches in teaching the qualitative word category. During the study, it is determined that traditional approaches are aimed at teaching grammatical rules and strengthening theoretical knowledge, while modern methods provide active student participation through interactive educational tools, information technology and game elements. Experimental studies have shown the positive effect of modern approaches on the level of student mastery of the qualitative word category. As a conclusion, it is noted that the harmonious use of traditional and modern methods is an important factor in improving the effectiveness of Education.

Keywords: quality Word category, traditional approach, modern educational methods, interactive teaching, pedagogical innovation.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ КАЧЕСТВЕННОМУ СЛОВАРЮ В АКАДЕМИЧЕСКИХ ЛИЦЕЯХ (ТРАДИЦИОННЫЙ И СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОДЫ)

*Жураева Мохигул Бахтиёровна, соискатель степени доктора философии (PhD),
Бухарский государственный педагогический институт*

mohiguljurayeva95@gmail.com

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность традиционных и современных подходов к обучению качественному словарю. В ходе исследования установлено, что традиционные подходы направлены на обучение грамматическим правилам и закрепление теоретических знаний, в то время как современные методы обеспечивают активное участие учащихся посредством интерактивных средств обучения, информационных технологий и игровых элементов. В результате экспериментальных исследований было отмечено положительное влияние современных подходов на уровень усвоения учащимися качественного словаря. В заключение подчеркивается, что гармоничное использование традиционных и современных методов является важным фактором повышения эффективности обучения.

Ключевые слова: категория прилагательного, традиционный подход, современные методы обучения, интерактивное обучение, педагогические инновации.

Kirish. Tilimizning qay darajada boy va rang-barangligi fikrimizni bayon etishda so‘zlarni qanchalik ko‘p va turlicha qo‘llashimiz bilan bog‘liq holat hisoblanadi. Har bir millatning til sohasidagi izlanishlari alohida e‘tirofga loyiq bo‘lib, shu qatorda bizning ona tilimiz –O‘zbek tili

ham buyuk e'tirofqa loyiq tillar qatoriga kiradi. Buning asosiy sababchisi barchamiz bilgan buyuk mutafakkir olim hazrat Alisher Navoiy bobomizdir. Biz o'z tilimizning boy holatini ya'ni serqirraligini saqlab qolish maqsadida jadal rivojlanib borayotgan bugungi zamon yoshlariga uqtirishimiz va o'z tiliga bo'lgan hurmat hissini singdirishimiz lozim deb o'ylayman. XXI asr zamonaviy texnologiyalar asri deb aytilishi bejizga emas albatta. Shunday zamonda biz pedagoglar ham o'z ilmiy faoliyatimiz davomida o'sib kelayotgan yosh avlodga yangi zamonaviy metodlar orqali ta'lim berish va sohamiz doirasida aniq va muhim ma'lumotlarni o'quvchilar bilan almashishga harakat qilmoqdamiz. Men ham o'z ilmiy ishimning obyektini hisoblangan akademik litsey o'quvchilarining bilim olishi uchun kerakli mavzularda izlanishlar olib bormoqdaman. Ushbu maqolada sifat so'z turkumini o'qitishda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar taqqoslanadi hamda samarali ta'lim metodlari ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar sharhi. Morfologiyaning bo'limining mustaqil so'z turkumlaridan biri hisoblangan sifat so'z turkumini o'qitish tilshunoslik va pedagogika sohalarida dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Til tuzilishini mukammal tushunish va grammatik kompetensiyani oshirish uchun sifatlarni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari morfologiya tilshunoslikning asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, u so'zlarning shakllari, yasalishi va grammatik xususiyatlarini o'rganadi. Sifat so'z turkumi esa tilning mazmuniy va grammatik tuzilishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy yondashuvlar asosan grammatik qoidalarini yodlatish va nazariy bilimlarni singdirishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlar interfaollik, texnologiyalardan foydalanish va amaliy mashg'ulotlarga asoslangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot sifat so'z turkumini o'qitishda turli metodlarni taqqoslash va ularning samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda eksperimental va nazariy tahlil metodlaridan foydalanildi. Eksperimental metod orqali ta'lim jarayonida turli yondashuvlarning samaradorligi sinovdan o'tkazildi. Nazariy tahlilda esa ilgari o'tkazilgan ilmiy izlanishlar tahlil qilindi.

Quyida sifat so'z turkumini o'qitishda zamonaviy va an'anaviy usulda dars tashkil qilish metodlarini ko'rsatib o'tamiz.

Sifat so'z turkumini o'qitishda an'anaviy yondashuvlar An'anaviy yondashuvlar asosan grammatik qoidalarga va ta'riflarga tayanadi. Bunday metodlar quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

Nazariy tushuntirish: Sifatning belgilari, leksik-grammatik turlari va tuzilishi tushuntiriladi. Masalan: "Predmetning belgisini bildirib, qanday? qanaqa? qaysi? so'roqlaridan biriga javob bo'lgan so'zlar sifat deyiladi. Sifat harakatning belgisini ham bildirishi mumkin: yaxshi gapirdi, qattiq ta'sirlandi kabi. Harakat belgisini ba'zi sifatlarga bildiradi. Lekin sifatlarning asosiy xususiyati predmet belgisini bildirishdir".

Sifatlarning morfologik xususiyatlari:

- 1) belgining darajasini ko'rsatadi: sho'x-sho'xroq, eng sho'x.
- 2) otlashadi: Kattalarni hurmat qiling.
- 3) ravish o'rnida keladi: Sattor chiroyli yozadi.
- 4) sifat bog'lanib kelgan ot turli so'z o'zgartiruvchi qo'shimchalarni olib o'zgarishi mumkin, lekin sifat o'zgarmaydi: ko'k qalam, ko'k qalamni, ko'k qalamda kabi.

Sifatlarning sintaktik xususiyatlari:

- 1) asosan aniqlovchi va kesim vazifasini bajaradi: Yoqimli shamol esa boshladi. Tabiat go'zal. Sifat harakat belgisini bildirganda, hol vazifasida bo'ladi: Azimov sovuq, xira ko'kimtir osmonga g'amgin, xayolchan qaradi.

- 2) sifat aniqlovchi bo'lib kelganda, aniqlab kelayotgan so'z bilan moslashmaydi.

Qoidalarga asoslangan yondashuv: Masalan: Narsa-buyumlar, voqea-hodisalarga xos bo'lgan belgi- xususiyatlarni ifodalovchi, gapda sifatlovchi-aniqlovchi va kesim vazifasida keluvchi mustaqil so'z turkumi sifat hisoblanadi. Sifatlar barqaror yoki turg'un belgini ifodalash ma'no xususiyati bilan boshqa ma'noviy turkumlardan ajralib turadi. Turg'un belgi deganda belgining harakatsizligi, barqarorligi, holatning qanday bo'lsa, shunday aks ettirilishi tushuniladi. Turg'un belgi shu jihati bilan o'zgaruvchan (dinamik) belgidan farq qiladi. Sifatlar o'z navbatida aslviy sifatlar va nisbiy sifatlarga ajratiladi.

Predmetlardagi bir xil belgining ortiq kamligi jihatidan farqlanishi sifat darajasi deyiladi. Sifatlarning quyidagi darajalari bor: oddiy daraja, orttirma daraja, qiyosiy daraja, ozaytirma daraja.

Matn va gaplar ustida ishlash: O‘quvchilarga sifat qatnashgan gap va matnlar berilib, ularni tahlil qilish mashqlari bajariladi.

Topshiriq. “Qobusnoma”dan olingan ushbu parchadagi sifatlarni aniqlang, leksik, morfologik, sintaktik xususiyatlarini belgilang. “*So‘zning ikki tomoni bordir: biri go‘zal tomoni, ikkinchisi xunuk tomonidir. Xalq orasida gapiradigan so‘zing go‘zal bo‘lsin, bu so‘zni xalq qabul qilsin*”. Uchinchidan, har bir fikrni ifodalashda tinglovchi qalbiga to‘g‘ri yo‘l topa bilish, shaklga e‘tibor berish kerakligini, to‘rtinchidan, har bir so‘z to‘g‘ri va asosli bo‘lmog‘i lozimligi, beshinchidan, nutq ilmiy asosga ega, ta‘sirchan bo‘lishi lozimligini aytadi. Ulug‘ donishmand yozadi: “*Bilmagan ilmdan gapirmagil... Bilmagan ilm-ma‘rifatni bilaman deb da‘vo qilsang, hech narsa hosil bo‘lmaydi va behuda zahmat chekasan*”.

Tarbiyaviy va adabiy materiallardan foydalanish: She‘r, hikoya va maqollar asosida sifatlarning ishlatilishini tushuntirish. Masalan: she‘riy parchadan sifatlarni toping. Ularning qanday belgilarni ifodalayotganini aniqlang.

Oh sukunat portlar saharda,
Kun nurida yonib, yaraqlab
Chopib kirar sovuq shaharga
Yalangoyoq yashil daraxtlar. (Shavkat Rahmon)

Topshiriq. Quyida berilgan hikmatlar tarkibidagi sifatlarni belgilang, asliy, nisbiy turlarga bo‘ling.

Og‘izga kelganni demoq nodonning ishi,
Oldiga kelganni yemoq hayvonning ishi. (A.Navoiy)
So‘z ichra mudom aql yashirindir,
So‘z chimildig‘-u aql kelindir. (N.Xisrav)
Qisqa so‘zlik, qara, ne yaxshi holdir,
Sergaplik bo‘lsa-chi, dilga maloldir. (X.Dehlaviy)
So‘z bilan ifodalangan har qanday fikr ta‘sir ko‘lami tugamaydigan kuchdir. (L.N.Tolstoy)
O‘tkir til to‘xtovsiz intilish davomida yanayam charxlanadigan birdandir keskir quroldir. (U. Irvinch)
So‘z sehridan kuchliroq sehr yo‘q. (A.Frans)
Iboralar – fikrlar ustiga kiydirilgan o‘ziga xos libosga o‘xshaydi. (I.Engel)
Kimki, andishasiz so‘zlasa javob, So‘zi e‘tiborsiz, chekar iztirob. (S.Sheroziy)
Yuqori darajadagi nutq, yuqori nutq madaniyati – bu o‘z fikrini til vositalari orqali to‘g‘ri, aniq va ta‘sirchan qilib ifodalay bilish qobiliyatidir. (S.I.Ojegov)

Mashq va diktantlar: Yozma va og‘zaki mashqlar orqali sifatlarning o‘zlashtirilishi mustahkamlanadi.

An‘anaviy yondashuvning afzalligi shundaki, u o‘quvchilarga sifatlarning nazariy asoslarini puxta o‘zlashtirish imkonini beradi. Biroq, u dars jarayonida sust faollik va zerikish keltirib chiqarishi mumkin.

2. Sifat so‘z turkumini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar Zamonaviy yondashuvlar o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini ta‘minlashga qaratilgan. Quyida samarali usullar keltirilgan:

• **Interfaol metodlar:** Aqliy hujum, klaster, baliq skeleti kabi texnikalar orqali o‘quvchilarning tahliliy fikrlash qobiliyati rivojlantiriladi. Quyida “Klaster” metodi orqali tub va yasama sifatlarning haqida ma‘lumotni o‘quvchiga tushunarli, oddiy va samarali usul bilan yetkazib berishimiz mumkin.



Ushbu “Venn diagrammasi” metodi orqali o‘quvchiga sifatning darajalari haqidagi umumiy ma’lumotni berishimiz mumkin. Bundan tashqari bunday interaktiv metodlardan foydalanish dars jarayonini qiziqarli qilibgina qolmay, undagi samaradorlikni ham oshirishga xizmat qiladi.



- **O‘yin texnologiyalari:** "Kim tezroq?", "Ortib qolgan so‘z", "Sirli konvert" kabi o‘yinlar orqali o‘quvchilar darsga qiziqtiriladi.

- **Konstruktiv yondashuv:** O‘quvchilarga mustaqil izlanish va xulosa chiqarish imkonini beradigan metodlar qo‘llaniladi.

- **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish:** pedagogning sifatning semantik jihatdan turlarini o‘rgatishda prezentatsiyalar, interfaol taxtalar va onlayn testlardan foydalanib darsni tashkil qilishi ta’lim samaradorligini oshiribgina qolmay, darsning yanada qiziqarli tarzda tashkil etilishiga hamda video roliklardagi jonli ko‘rish o‘quvchida eslab qolish va xotirlashi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

- **Matn va kontekst asosida o‘qitish:** O‘quvchilar sifatlarni real hayotiy matnlar orqali tushunishadi.

- **Differensial yondashuv:** O‘quvchilarning bilim darajasiga qarab individual topshiriqlar beriladi.

- **STEAM yondashuvi:** Sifatlarni kimyo, fizika, tasviriy san’at kabi fanlar bilan bog‘lab o‘rgatish.

3. An’anaviy va zamonaviy yondashuvlarning solishtirish An’anaviy yondashuv grammatik qoidalar asosida o‘quvchilarni nazariy bilim bilan ta’minlasa, zamonaviy usullar o‘quvchilarning faol ishtirokini oshirib, o‘zlashtirish samaradorligini kuchaytiradi. Zamonaviy yondashuvlar an’anaviy metodlarni to‘ldirib, dars jarayonini yanada jonlantiradi.

Natijalar va muhokama An’anaviy yondashuvlar grammatik qoidalarini mustahkamlashga qaratilgan bo‘lsa-da, ularning o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatiga ta’siri cheklangan. Masalan, o‘quvchilarga sifatlarning darajalari haqida qoidalar yodlatilsa ham, ularni amalda qo‘llashda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Zamonaviy yondashuvlar esa talabalar faolligini oshirish, kreativ tafakkurni rivojlantirish va sifat so‘z turkumining kontekstual qo‘llanilishini yaxshilashga xizmat qiladi. Masalan, sifat darajalarini o‘rganishda vizual materiallardan, masalan, rasmlar va videolar yordamida misollar ko‘rsatish samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, interfaol mashg‘ulotlar, mnemonik usullar va texnologik vositalardan foydalanish natijasida o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi ortadi va materialni mustahkamlash osonlashadi. Eksperiment natijalari

shuni ko'rsatdiki, talabalar zamonaviy metodlardan foydalanganda, sifat so'z turkumini aniqlash va to'g'ri ishlatish bo'yicha natijalari an'anaviy usullarga qaraganda yuqori bo'lgan.

Xulosa qilib aytganda, sifat so'z turkumini o'qitishda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar o'ziga xos afzalliklarga ega bo'lsa-da, zamonaviy yondashuvlarning samaradorligi yuqori ekani kuzatildi. Xususan, interfaol mashg'ulotlar va texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkonini beradi.

Sifat so'z turkumini samarali o'qitish uchun an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlar orqali sifat so'z turkumi yanada qiziqarli va tushunarli bo'lishi mumkin. O'quv jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu metodlarni yanada kengroq o'rganish va ularni ta'lim tizimiga integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedova G. "O'zbek tilshunosligi: Grammatik tadqiqotlar". – Toshkent, 2021.
2. To'rayev A. "O'zbek tilining morfologik asoslari". – Samarqand, 2019.
3. Xo'jayev B. "Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi". – Toshkent, 2020.
4. O'zbek tili grammatikasi [2 jildli]. 1-jild. – Toshkent, 1975.
5. Akmirzayeva Y. X. Mustaqil so'z turkumlarining o'ziga xos xususiyatlari. – "Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya" nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya, 2023-yil. – 27-28 bet.
6. Hozirgi o'zbek adabiy tili. 1qism. – Toshkent, 1980.